

יעקב פיכמן

(קטעי-מסה)

בחרו תמיד אל מה שנמשך אחריה, מה שצומח אחריו; מה שחידתו חידת עולם ומרובע את פתרונו לעולם, משום כך יצירתו, בכל מעלותיה ופגיומותיה, מציגת רנסנס תנכ"י, משהו שיניקתו ממצינות ראשונות, הוא אחד המעטים שבינינו, שנתגברו על עצמם, שידעו לחדש את עצמם בקפיצת-פלאים אחת דרך כל התהומות שבנוכח — מאלה שנשבעו אמונים למקור האחד, ובו נגאלו.

משבר זה התחיל עם הפתעת האושר, שבאה עליו לאחר שנפרד מכל חופי הבוקר — לאחר שעזב הכל מאחוריו ובא לחסות בצל האחרון על אדמת המולדת. על מי לא היתה היד הזאת? כל אלה, שעניהם היו אל נפשם, ונפ" שם אל מרחבי עולם, — הם שנלכדו בבת אחת ולכל ימי חייהם, למגע האדמה הראשון התעוררה הבריאה, — הכירוה, הכירוה, מה מאד עמקה התהום, אשר על פיה נטעו את גני בעוריהם המופלאים, מה גדול הגט שאירע להם, ומה רב האושר אשר מינה להם עוד גורלם: הצלה לא צפויה זו שבאה ברגע שצפריני היאוש נגעצו עמוק בלבם, עמוק בלב העולם, — היא שהצחילה את דמם, שחידשה על-ידי הם מעשי-בראשית, מהפתעת קסמים זו לא נתפכתו עוד, גם בהגלות התהום ו"גון המולדת" נפל כסלע כבד על לבם, אכן שטיינברג הופתע יותר, הודהם יותר מאשר בא עליו, הוא התהלך ימים רבים עם צלליו, עם עופותיו הדורסים, הוא נמלט משם לאחר ימי הרס, לאחר ימי התרוקנות ואכזבות ממושכים, עם "פליטת אש" — ובהג" לות לפניו הפלא, נתמלא בבת אחת כולו אמונה, ודמו התרוצץ מרוב אושר, מרוב הודיה שניצל בעור מועד, כל הספקות בטלו; כל "העופות הדורסים" הרחיקו נדוד, והוא לא ידע את נפשו, ויתע בשכרונו ולא מצא גיב לספר, "לדשום לדור אחרון" את אשר היה לו, הלא היא שירת אבישלוים, ברכת נפשו הראשונה שניביה נחרתו בחולות המולדת כעקבותיה המתירים של חיה בהמלטה מן הציד.

ממגע אדמה זה, כמו ממגע הגורל, מהכרת הנסיון האחרון להצלה — נבעה שירתו החדשה, שנתלבשה ברושימה הקטנה ורבת החן, שמשקלה משקל שירה ופרוזה כאחד, בצורה המקורית של מסה אפוריסטית זו מצא שטיינברג את הניב והולם ביותר, את מחשבתו האמיצה והנאצלת כאחת, את פרשת מלחמתו הפנימית לכיבוש על אף כל הצללים אשר סבחו גם בצאתו למרחב, בפרוזה מופלאה זו, — לא פחות מאשר במיטב שיריו וספוריה, לא פחות גם מן "התרוצים מבית הצורף" המוצקים — הגיע למלא קולו, למלא עצמיותו — הגיע לידי בסוי זה, שבעד פרצותיו, כמו בעד אשנבי היכל צבעוניים, מכתיב לים מעמקי עולם עושי ערפלי-קירנת.

את הקסם הרב שבשירתו, ההכרה כי הידוש יצירתו דורש את ה"פרימאס" של לשון התנ"ך, של רות התנ"ך, גדלה בלי ספק עם ההכרה, ש"ש"ם" נעקרו לעולם, — שאין לנו עתה אלא השיור הזה, רוח זו צררה את כולנו — גם את אלה, שלא באו לפי שעה במגע ישר עם הארץ, ולא מקרה הוא, שדבריה-שיריה המובהקים ביותר, שהע" גיקו לנו גדולי המשוררים בתקופה האחרונה יסודתם בתנ"ך. שטיינברג לא כתב שירים תנכיים, אם כי מסותיו הקטנות על ספרי התנ"ך שקולות בלי ספק כנגד דברי שירה, אכן לא במסות מצויינות אלה בלבד, כי אם בכל יצירתו, בסגנונו, בתפיסת עולמה הראה שטיינברג את עצמו כאיש התנ"ך, כל התניות שחנה מאן עד עתה היו בעיניו אכסניות-עראי, כל החופים הדודי-הצבעים קס"י מו לו עד עתה הומכו, הפכו לארץ שפלה לעומת "ההר הגדול והטוב הזה", כל הפרוזה שלו, יחיה ענינה מה שיהיה, קלטה אל תוכה אותו קצב הימנוגי, אותה תרועה צבעונית, שיש בהם הרבה מן החזון הנבואי המאוחר, היסוד התנ"כי שבפרוזה מרוכזת זו אינה המיטאפורה בלבד, אותו משל ונמשל, סמל ומסומל בקנה אחד, כי אם אותו הסילוד מן המוגבל ומן החולין שבהבעה, אותו קסם שבהד הניב שהוא עמוק מן הניב עצמו, מ"י חינה זו הוא נבדל מכולנו, הנאבקים לבסוי, שהמוגדר יסוד מאמצינו, בעוד שזא נאבק עמו גם בהיותו דולק אחיני.

רבים לנפשו הקשבה חרשית, ממושך כת, קלט לבסוף אותו הניגון, שהתחמק ממנו ושואה היה גיגון נפשו היחיד, אינו זוכר, אימתי היה הפלא, בשעת-בינים בא, — בחציה-הדרך ובהררי-יום, בהגיע אל נפשו בראשונה בשורת הבאות ויגון נסיונו, אפשר — זה היה בימי המלחמה, בעצם הבדידות ובעצם המוראים; אפשר, בהיותו מהלך לבדו במבואות ירושלים המפולשים, בהקשיבו לדממת סלעיה, לזיו הרבנה המושך ומרגיע, ההפתעה באה עם פרקי "ירושלים", שפרסם ב"מעברות", הם העידו על פרוצס ארוך, מענה, שנגמר עם כתיבת הדפים האלה, העידו על ראייה חדשה, על נגינה חדשה, — העידו על גמר המשבר.

קרה-מפנה החדש הובלט קודם כל בהשתלטות היסוד התנכיי בשירה ובי עיקר בפרוזה שלו, לכמה מאחזו היתה החזרה אל המקרא רגע גדול בהתפת-חותנו: רגע של שחרור, הגעגועים על הצליל הנקי, על צור מחצבתה של השירה העברית, של הלשון העברית, אל יסוד הבראשית שלה, הם שמשכנו אל "נחלה-הקדומים", אל שירת התנ"ך ודמויותיו, ויחד אתם אל הניב הנשכח, שלבלובו לבלוב עולם — שטרם הוטל בו רכב כלשהו של תערובת, שטרם הומך מכובד מציאות קרובה, שלא מדעת גברה בנו משיכה זו מתוך המגע החי עם ארץ-ישראל, עד שלא דרכנו על אדמתה, עד שלא הקשבנו אל קולה, לא טעמנו את טעם התנ"ך, לא ידענו

...עוד בימים ההם, ימי וורשה הראי שונים, כשהיינו עוד כולנו מהוממים מכובד הכרך, מן העזובה, ממיעוט החן שבסביבה, — בימים שהשיר החטוף נישא בחדרה ובפיק-ברכים אל המער-כת, כדי להשביע בשכרו הדל את הנפש הרעבה, היה הוא שהפליאנו ב"ניב הטעמתו, בהד מעומק ומלוכה, נצב מוזר ומרוחק, שהעיד על חתימה מאומצת — שהעיד, כי את טרפו הביא מעבר לשטח, מעט מאוד היה בו מתום הבערות הרבה מאוד מן הבגרות שהקדימה לבוא, היה בצליל מבוגר זה משהו עיף ומבוויש ומשהו חוגג ומנצח כאחד, — כקול עופות באים מחופים רחוקים, זה היה קולו ימים רבים, הרכב צלילים זה הוא שלקח אז את הלב — בגרות זו שבי הכרה, צלילות זו שבהבעה, רק ברבות הימים הכרנה, שזאת לא היתה אלא חתימת כשרון, ראשית אבנו — שעל תואם לירי שקוף זה עליו עוד להתגבר, כי אחרת מנה לי גורלי בנכון היום, בהי גיעו אל הבגרות האמתית, נעשה ברור, כי בלי עקירה מן הנטוע איתן, בלי הא" בקות נואשת, בלי אילו שברים שבקול לא יגיע לעולם לעצם גיגונה ולא לחנם חזקה עצמיותו כל כך בתקופת יצירתו האחרונה, בשעה שעלה בידו להתפשט מכל הלבושים, להאחז באינו שארית שבביטוי, בפליטי קול וברמזי קול, שצמצמו צמצום אחרון את הניב החי צוני ופתחו את השער למעמקי הסמלי שבהויה.

בניגוד לכולנו, שחתרנו, איש איש לפי דרכו, אל הניב הבנוי, ודאינו בתר-ספת צלילות והשלמה ארדיכלית, את ברכת הבגרות, היה הוא הקורע כל רקמת צירופים, היה הוא שלא ידע מנוחת בסוי עוד, כל שבגר יותר, הכיר יותר, שכוחו בהשתערות על הנדבך, בשבירת הקו, — בהשתחררות מכל הטעמה, מכל אמירה מצמצמת וצורה מובלטת עד הסוף, לבטי הבסוי, כל זה שנראה כחולשה, — בהם נתגלה כוחו, בעצם התיאשו מן הבסוי כבש אותו, בפרצי ניב זה תוספת מרחב לקולו, והוא אינו עשוי לכבוש יותר מאשר בשעה שכפשע בינו ובין ההתרששות.

מכחינה זו הוא, שביצירתו נרמז בלי ספק משהו מן הסגנון החדש, אולי השומר על הקו היהודי יותר מכולנו, לכולנו — אפילו לביאליק עצמו, היה היסוד ה"גוי" הכלול בבלי-טה הרלייפית נקודת-ההישג הנכספת ביותר, לא פעם שברנו את המפרקת בגלל "יצר-אלילים" זה, שהיה נטוע עמוק בלב הדור כולו, חולשת היהודי יוצא הגיסו זאת היתה, הכרת חולשתו מימי היינה — הגעגועים על "גופו של עולם", שבלעדיו אין אנו נגאלים, שטיינברג היה היחיד, שלא נתכייש במערומיו, שידע להפוך חולשה זו למת כובש, הוא זרק בכוח את קליפת העולם, ובהקשיבו ימים